

การเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมและประเพณีของชุมชน บ้านโนนเตื่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม*

พระครูสังฆรักษ์พชร ช้ายยศ (ถิรธมฺโม)** เกียรติศักดิ์ บังเพลิง*** ฉลอง พันธุ์จันทร์****

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมและประเพณีของชุมชนบ้านโนนเตื่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้านโนนเตื่อมีการเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมการสงฆ์เจ้าปู่จางวางและพิธีกรรมมเหศักดิ์หลักบ้าน มีการเปลี่ยนแปลงประเพณีและวัฒนธรรมตามความเป็นเมืองและความเจริญ ส่งผลให้ฮีตคองของชุมชนลดหายไป เช่น บุญเข้ากรรมและบุญคุณลาน บุญบั้งไฟ ประับมาร่วมกับพิธีกรรมสงฆ์เจ้าปู่จางวาง บุญชำระเหลือเพียง 5 ครอบครัว และบุญข้าวประดับดินได้ปรับมารวมกับพิธีกรรมมเหศักดิ์หลักบ้าน การที่บ้านโนนเตื่อกลายเป็นชุมชนเมืองตามกระแสของโลกาภิวัตน์ที่นำความเจริญเข้ามา มีเศรษฐกิจการค้ำรูปแบบใหม่ มีการสร้างบ้านจัดสรรและห้างหุ้นส่วนจำกัดในชุมชน และมีคนนอกพื้นที่เข้ามาอยู่อาศัยในชุมชนบ้านโนนเตื่อมากขึ้น ส่งผลให้พิธีกรรมและประเพณีเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย แต่ถึงกระนั้น ชุมชนก็ไม่ได้ละทิ้งพิธีกรรม ฮีตคอง ความเชื่อ และวัฒนธรรมเดิมไป แต่มีการปรับตัวเพื่อให้ประเพณี วัฒนธรรม และพิธีกรรมสงฆ์เจ้าปู่จางวางเข้ากับสังคมปัจจุบันเพื่อรักษาไว้ให้ดำรงอยู่ในชุมชนต่อไป

คำสำคัญ : การดำรงอยู่ ความเปลี่ยนแปลง ชุมชนบ้านโนนเตื่อ พิธีกรรมและประเพณี

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมและประเพณีของชุมชนบ้านโนนเตื่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

**นิสิตหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

, * ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาศาสนาและภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม : อาจารย์ที่ปรึกษา

The Changes and The Preservation of Rituals and Traditions of Ban Non Duea Community Mueang District Mahasarakham Province

Phrakhrusangkharukphatchara (Tiratumno), Kiattisak Bangperng, Chalong Phanchan

Abstract

The purpose of this research is to investigate and study the changes and the preservation of rituals and traditions of Ban Non Duea Community, Mueang District, Mahasarakham Province. The result of the study has revealed that Ban Non Duea Community adapts the ritual of worshipping Chao Pu Chang Wang and Mahesak Lak Ban, traditions and culture which have been changed in accordance with urbanization and its growth. This has caused the decline of some Hit Khong ; for example, the disappearance of Bun Khao Kam and Bun Khun Lan, the integration between Bun Bang Fai and the ritual of worshipping Chao Pu Chang Wang, Bun Sam Ha Ha practiced by 5 families only, and the integration between Bun Khao Pradap Din and the ritual of Mahesak lak Ban

Urbanization and globalization have brought modernity and development to the community. Therefore, new businesses and commerce have increasingly emerged. Such businesses include commerce, contractor, housing estate, and partnership. These businesses have attracted outsiders to live and share their belief together with native people. This causes the changes of rituals and traditions.

However, the community does not absolutely cease the practice of rituals, Hit Khong, beliefs and old culture. The people adapt themselves to today's period in order to maintain traditions, culture, and the ritual of worshipping Chao Pu Chang Wang to go together with current society.

Keywords : Perpetuation , Changes, Ban Non Duea Community, Rituals and Traditions

บทนำ

บ้านโนนเตื่อในอดีต ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา เป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ ต่อมาเทศบาลเมืองมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานให้กลายเป็นเมืองและความเจริญอย่างต่อเนื่องออกมาสู่ชุมชน ดังนั้น ชุมชนจึงต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับความเป็นสังคมเมืองและความเจริญ โดยเริ่มจากปี พ.ศ. 2520 วิถีดั้งเดิมถูกปรับเปลี่ยนเป็นโครงสร้างสังคมวัฒนธรรมมากขึ้น ปัจจุบันชาวบ้านในชุมชนจึงมีอาชีพตามความถนัดของตนเอง เช่น การรับจ้าง ผู้รับเหมาก่อสร้าง ร้านค้า หอพัก ซ่อมและขายอะไหล่รถยนต์ และธุรกิจอื่น ๆ ตามวิถีชีวิตสังคมเมืองและความเจริญ จึงทำให้มีการปรับเปลี่ยนอย่างช้า ๆ ตลอดเวลา รวมทั้งความเจริญของเทศบาลเมืองมหาสารคามขยายเขตเข้ามาอย่างไม่สามารถปฏิเสธได้ แต่บ้านโนนเตื่อยังไม่ถึงกับละทิ้งความเชื่อและพิธีกรรมเดิมไปเสียทั้งหมด หรือถูกกดทับเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่จนสูญเสียลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมโดยสิ้นเชิง โดยชาวบ้านยังมีการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมสงฆ์เจ้าปู่จางวางและผีมหัศจรรย์หลักบ้าน รวมทั้งการหดหายไปของฮีตคอง บางฮีต เช่น บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน บุญบั้งไฟ บุญซำฮะ และบุญข้าวประดับดิน พิธีกรรมและประเพณีได้มีส่วนสำคัญในการเข้าไปสัมพันธ์เพื่อให้ความเชื่อมีหน้าที่ตอบสนองทางจิตใจกับวิถีชีวิตทางเศรษฐกิจและความสำเร็จของชุมชน

จากความหลากหลายของพิธีกรรมและประเพณีข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมและประเพณีของชุมชนบ้านโนนเตื่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เพื่อสะท้อนให้เห็นความเชื่อดั้งเดิมของสังคมที่ยังมีอิทธิพลต่อคนสมัยใหม่ แต่ต้องดำรงพิธีกรรมและประเพณีให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในชุมชนที่ค่อย ๆ เกิดขึ้นและปรับเปลี่ยนไปตลอดเวลา

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมและประเพณี ของชุมชนบ้านโนนเตื่อ อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง
2. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามแบบวิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยการสำรวจและเก็บข้อมูลเชิงกายภาพ และการสัมภาษณ์

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 20 คน คือ

- ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	จำนวน 2 คน
- ผู้รู้/ผู้อาวุโส	จำนวน 6 คน
- ผู้รู้องค์การบริหารส่วนตำบลแวงน่าง	จำนวน 4 คน
- ผู้รู้ฝ่ายงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม	จำนวน 1 คน
- ผู้นำด้านพิธีกรรม	จำนวน 2 คน
- ผู้นำกลุ่มสตรี	จำนวน 1 คน
- ผู้นำเยาวชน	จำนวน 1 คน
- ตัวแทนจากศาสนาคริสต์	จำนวน 1 คน
- ตัวแทนจากศาสนาอิสลาม	จำนวน 1 คน

รวม จำนวน 20 คน

4. พื้นที่ศึกษาวิจัย ชุมชนบ้านโนนเตื่อ ตำบลแวงน่าง อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของฮีดคองของชุมชนเกิดจากการขยายตัวของเขตเทศบาล เมืองมหาสารคาม ส่งผลให้มีการสร้างบ้านเอื้ออาทร บ้านจัดสรรตั้งแต่ปี พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา และทำให้ชุมชนต้องปรับเปลี่ยนพิธีกรรมและประเพณีให้เข้ากับยุคสมัย บางประเพณีก็ได้หายไปจากชุมชน เนื่องจากมีคนนอกพื้นที่เข้ามาอยู่อาศัย ส่วนคนในชุมชนก็ได้นำเงินที่ขายที่ได้ไปลงทุนธุรกิจของตนเอง จึงทำให้ไม่มีเวลาในการมาร่วมทำบุญประเพณีที่เคยทำกันมา ฮีดคองที่ถูกปรับเปลี่ยนไป ได้แก่ บุญเข้ากรรม บุญคูณลาน ไม่มีมาแล้วประมาณ 5 ปี พบว่า พ่อจ้อเป็นผู้นำด้านพิธีกรรมเป็นคนสุดท้ายที่ได้พาชาวบ้านทำ ส่วนบุญพะเหวด ต้นกัณฑ์ หลอนได้หายไป เปลี่ยนมาเป็นต้นดอกเงินในปัจจุบัน สำหรับบุญบังไฟเปลี่ยนมาเป็นการจัดพิธีกรรมสงฆ์ จางวางและการตักบาตรทำบุญพระแทน เนื่องจากเกรงอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สิน เพราะมีประชากรมาอาศัยอยู่ในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่การทำบุญช่าชะไม่มีในชุมชนแล้วมา 20 ปี ส่วนบุญข้าวประดับดิน ในปัจจุบันมีเพียง 5 ครอบครัวที่ยังปฏิบัติกันอยู่ แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงฮีดคองตามที่กล่าวแล้ว แต่ก็ยังมีฮีดคองที่ชุมชนธำรงรักษาและทำกันมาทุกๆ ปีจนถึงปัจจุบันนี้ ได้แก่ บุญข้าวจี บุญพะเหวด บุญสงกรานต์ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา และบุญกฐิน ซึ่งเป็นการทำตามประเพณีเนื่องในพระพุทธศาสนาที่ได้ปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีต สำหรับผู้นำพิธีกรรม ทำหน้าที่เป็นกะจำได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม เพราะบางคนถึงแก่กรรม ชรา และเป็นโรคเรื้อรัง ไม่อาจทำหน้าที่ได้

เมื่อชุมชนโคกเคียมมีความเจริญ กลายเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามมา เพราะคนในชุมชนมีหลายศาสนา จึงต้องมีการปรับเปลี่ยนพิธีกรรมและประเพณีบางอย่างให้สอดคล้องกับความต้องการและพื้นที่แวดล้อมของคนในชุมชน เช่น บุญบังไฟ ในอดีตจุดเพื่อการแข่งขันความสูงกัน แต่ด้วยพื้นที่อยู่อาศัยของชุมชนในปัจจุบันอยู่ใกล้สถานที่จุดบังไฟ คนในชุมชนได้ประชุมทำข้อตกลงร่วมกันว่า จะไม่มีการจุดบุญบังไฟเพื่อการแข่งขัน แต่ยังคงมีการจุดบังไฟเพื่อเสี่ยงทายฟ้าฝน คน ควาย ไ่ว์เซ่นเดิม บริเวณพื้นที่เจ้าปู่จางวางก็มีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ทั้งนี้ ในอดีตบริเวณพื้นที่ดังกล่าวเคยมีหนองน้ำ 3 แห่ง แต่ในปัจจุบันผู้ปกครองท้องถิ่นได้นำดินมาถมปรับพื้นที่หนองน้ำ 2 แห่ง ได้แก่ หนองสองแควและหนองแสง ส่วนหนองจานได้ขุดลอกปรับภูมิทัศน์ให้สวยงาม เพื่อให้พิธีกรรมสงฆ์เจ้าปู่จางวางมีพื้นที่ในการจัดงานและสำหรับเป็นที่จอดรถให้เพียงพอกับความต้องการประชาชนผู้ศรัทธาที่เดินทางมาสักการะและทำบุญ

พิธีกรรมสงฆ์เจ้าปู่จางวางในอดีตได้จัดขึ้นตามขั้นตอนของเจ้าปู่ที่ท่านกำหนดไว้ ของที่นำมาถวายจึงต้องมีชั้น 5 ชั้น 8 ดอกไม้ ธูปเทียน หัวหมู เหล้าขาว น้ำพริกแดง ข้าวเหนียว บุหรี่ใบตอง 4 มวน หมากพลู เท่านั้นทำให้เจ้าปู่มีความสบายใจและมีความสุขที่ได้รับของแก้บนเหล่านี้ แต่วิถีชีวิตของคนสมัยใหม่ที่มีความเจริญต่าง ๆ เข้ามาส่งผลให้พิธีกรรมปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของผู้ที่มาแก้บนกับเจ้าปู่ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2554 เป็นต้นมา เช่น ของที่นำมาถวายมีการนำไถ่หนึ่งมาใช้แทนหัวหมู เหล้าแดง เบียร์ หรือเหล้านอกใช้แทนเหล้าขาว พริกสดดำใช้แทนพริกผงคั่ว ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงไปตามเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ เมื่อชุมชนมีความเจริญรุ่งเรืองและคนมีรายได้เพิ่มมากขึ้น สังคมยอมรับความมีหน้ามีตา การนำของมาถวายการแก้บนเจ้าปู่ จึงเปลี่ยนเป็นการแสดงหมอลำ หมอลำซิ่ง หมอลำประยุกต์ เกิดเสียงเพลง ท่าเต้นและการแสดงออกของพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่อเจ้าปู่ สิ่งเหล่านี้ทำให้พิธีกรรมและประเพณีมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้เป็นรูปธรรม แต่เจ้าปู่ก็ไม่ได้ปฏิเสธสิ่งเหล่านี้

อภิปรายผล

การเปลี่ยนแปลงเกิดจากเทศบาลเมืองมหาสารคามได้ขยายพื้นที่ความเจริญเข้ามา มีคนนอกพื้นที่เข้ามาอยู่อาศัยมากขึ้น เพราะคนในชุมชนได้ขายที่ดินให้กับนายทุน และบางครอบครัวได้ย้ายไปอยู่ถิ่นฐานอื่น ทำให้ความเป็นชุมชนดั้งเดิมลดหายไป จึงมีการปรับเปลี่ยนประเพณีฮีดคองให้เข้ากับความเป็นอยู่ตามสภาพปัจจุบัน ในส่วนของประเพณีฮีดคองที่ดำรงอยู่ ชุมชนก็ยังมีการปฏิบัติร่วมกันในพิธีกรรมพระพุทธศาสนา สำหรับพิธีกรรมสงฆ์เจ้าปู่จางวางและมเหศักดิ์หลักบ้านได้ปรับเปลี่ยนมาทำพิธีร่วมกัน เพื่อให้ลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัดได้กลับมาร่วมงานนี้ร่วมกันได้ การเปลี่ยนแปลงพิธีกรรมและประเพณีที่เกิดจากปัจจัยดังกล่าว สอดคล้องกับผลการวิจัยของถาวร คำพิระ (2547) ที่ว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของสังคมเมืองเข้ามาในหมู่บ้าน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการยอมรับสิ่งใหม่ และความทันสมัยที่เป็นวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ ตามชนบทธรรมนิยมประเพณีทางศาสนา จะเห็นได้ว่าชุมชนมีการยอมรับสิ่งที่เกิดขึ้นอย่างทีคนในสังคมเมืองได้สร้างขึ้น

การดำรงอยู่ของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในวัดโนนเดื่อที่ยังทำกันอยู่ทุกปี ได้แก่ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา รวมไปถึงฮีดคองที่ยังคงดำรงอยู่ในชุมชน คือ บุญข้าวจี บุญพะเหวด บุญสงกรานต์ บุญเข้าพรรษา บุญข้าวสาก บุญออกพรรษา และบุญกฐินที่เกิดจากปัจจัยภายใน คือ ความร่วมมือกันของทุกภาคส่วนของชุมชน ประกอบด้วยวัด ผู้นำชุมชน และคนในชุมชน แม้จะมีลัทธิความเชื่อแตกต่างกัน สอดคล้องกับผลการวิจัยของกานต์ทิศา สีหมากสูง (2558) ที่กล่าวว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ยังดำรงอยู่มาจากปัจจัยภายใน ได้แก่ ครอบครัว ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ความสามัคคี การมีผู้นำชุมชนที่ใส่ใจในระบบเศรษฐกิจส่วนปัจจัยภายนอก ได้แก่ การปกครองตามยุคสมัย การศึกษา เทคโนโลยีสื่อสาร และการโทรคมนาคม เช่นเดียวกับ Panitchpakdi (2012) ที่ได้อธิบายเกี่ยวกับประเด็นนี้ไว้ว่า การดำรงอยู่ของพิธีกรรมและประเพณีต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ภาษา ศาสนา ของชุมชนเองอย่างกลมกลืนและมีการเรียนรู้กับกลุ่มศาสนาอื่น จะมีความโดดเด่นมากขึ้นท่ามกลางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของชุมชนในอนาคตต่อไป

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนสู่ความเจริญสมัยใหม่ ส่งผลให้การติดต่อสื่อสารถูกเชื่อมกับเมืองและวิถีความเป็นอยู่แบบคนเมืองมากขึ้น มีการสร้างบ้านเอื้ออาทร บ้านจัดสรร มีกิจการของตนเอง การสร้างถนนในการคมนาคม เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คน เงินทุน เทคโนโลยี เข้ามามากขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ พิธีกรรม และประเพณีในชุมชนโนนเดื่อหลายประการ สอดคล้องกับงานวิจัยของเกียรติศักดิ์ บังเพลิง (2558) ที่กล่าวว่า การเข้ามาของกระแสสมัยใหม่ส่งผลต่อความคิด ความเชื่อในการดำเนินชีวิต ชุมชนถูกเชื่อมต่อกับวิถีชีวิตสมัยใหม่และรับความเจริญต่าง ๆ ซึมซับปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมในท้องถิ่นและข้ามท้องถิ่น รับสิ่งใหม่เข้ามาผสมผสานกับตัวตน เช่นเดียวกับ Smith (1846-1894) ที่ได้อธิบายว่าความเชื่อและพิธีกรรมเป็นระบบสังคมและระบบวัฒนธรรมอาจเกิดความแตกต่างไม่สอดคล้องกันได้

สรุป

การเปลี่ยนแปลงและการดำรงอยู่ของพิธีกรรมและประเพณีที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้ทราบว่า แม้สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม แต่สิ่งยึดเหนี่ยวทางใจที่เป็นศูนย์รวมศรัทธาของคนในชุมชนโนนเดื่อ คือ เจ้าปู่จางวาง และมเหศักดิ์หลักบ้าน ที่เชื่อกันว่า จะคอยรักษาชุมชนและคนในชุมชนให้ปกติสุข ไม่เกิดเหตุร้ายต่าง ๆ ก็ยังคงมีผู้ที่ศรัทธาและนับถืออยู่ในปัจจุบัน แม้ว่าพิธีกรรมและประเพณีบางอย่างจะเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต บางฮีดคองจะไม่มีแล้วก็ตาม แต่พิธีกรรมและประเพณีทางพระพุทธศาสนาในวัดโนนเดื่อก็ยังดำรงอยู่ ดังนั้น วัดจึงเป็นศูนย์รวมของคนในชุมชนได้เข้ามาพัฒนาจิตใจ ฝึกการเสียสละ ช่วยเหลือส่วนรวม และทำ

ประโยชน์ต่อสังคม ประกอบพิธีกรรมและประเพณีทางศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการสำคัญของการรักษา พิธีกรรมและประเพณีของชุมชนให้อารงอยู่โดยไม่เสื่อมสลายหายไปทั้งหมด

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในทางปฏิบัติ

ควรให้เด็กและเยาวชนในแต่ละหมู่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดงาน พิธีกรรมการสงฆ์เจ้าปู่จางวาง เพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ในวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ตลอดจนการร่วม อนุรักษ์สืบสานประเพณีของตนเอง รวมทั้งควรให้วัด กะจำ ผู้อาวุโส และชาวบ้านโนนเตื่อทุกคนเห็นความ สำคัญของการดำรงอยู่ของพิธีกรรม สงฆ์เจ้าปู่จางวาง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

การวิจัยในครั้งต่อไปควรศึกษาหาแนวทางหรือรูปแบบของการบริหารจัดการพิธีกรรมสงฆ์เจ้าปู่ จางวางให้เป็นพิธีกรรมที่มีความสำคัญระดับตำบลต่อไป หรืออาจให้เป็นต้นแบบของการบริหารจัดการพิธีกรรม ลักษณะเดียวกันของชุมชนอื่น ๆ

บรรณานุกรม

- กานต์พิทา สีหมากสุก. (2558). *วิเคราะห์ปัจจัยการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงความเชื่อในพิธีกรรมของไทย*
ทรงดำ : กรณีศึกษาเขตตำบลหนองปรัง อำเภอกะยี่ จังหวัดเพชรบุรี. (วิทยานิพนธ์ปริญญา
 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- เกียรติศักดิ์ บังเพลิง. (2558). *ชุมชนชาติพันธุ์ “บรู” ร่วมสมัยบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: วิถีชีวิตและ*
การปรับตัวทางวัฒนธรรม. (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). คณะสังคมวิทยาและ
 มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- ถาวร คำพิระ. (2547). *การเปลี่ยนแปลงและกระบวนการปรับตัวทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม:*
กรณีศึกษาบ้านแก่งไฮ ตำบลหนองบัว อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดเลย. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค์.
- Panitchpakdi. (2012). *The sustainability of local community under the globalization:*
The case of Kao Yi Sam, Samutsongkram. Samutsongkram: Samutsongkhram
 University Press.
- Smith, W. R. (1894). Sky Service: the demand of emotional labour in the airline industry.
Gender. Work & Organization, 10, 513–550.